

УДК 784.4 (477.86)

DOI 10.32461/2226-3209.2.2024.308427

**Цитування:**

Торконяк Н. І. Лемківський фольклор як «етнокультурний знак» у сучасних естрадних інтерпретаціях: концептуальні передумови дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 2. С. 332–336.

*Торконяк Наталія Ігорівна,*  
*аспірантка Національної академії*  
*керівних кадрів культури і мистецтв*  
<https://orcid.org/0009-0006-3477-4209>  
[dmz2123.ntorkonyak@dakkkim.edu.ua](mailto:dmz2123.ntorkonyak@dakkkim.edu.ua)

Torkoniak N. (2024). Lemki Folklore as "Ethnocultural Sign" in Modern Pop Interpretations: Conceptual Prerequisites of the Study. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 332–336 [in Ukrainian].

## ЛЕМКІВСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК «ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ЗНАК» У СУЧАСНИХ ЕСТРАДНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Мета статті** – обґрунтувати концептуальні передумови трактування лемківського фольклору як «етнокультурного знаку» в естрадних інтерпретаціях. **Методологія дослідження** ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу (історичного, семіологічного, культурологічного) й узагальнення в контексті міждисциплінарного підходу, що дало можливість концептуалізувати уявлення про Лемківщину як «місце пам'яті», лемківський фольклор як «етнокультурний знак» та укласти ієрархічну систему його відображення в естрадних інтерпретаціях. **Наукова новизна** полягає в трактуванні лемківського фольклору як «етнокультурного знаку», експлікації поняття «етнокультурний знак», окремих ідей соціокультурних концепцій у сфері естрадознавства. Пропонується авторська система відображення етнокультурної знаковості в естрадних інтерпретаціях. **Висновки.** Континуальність феномену Лемківщини як «місця пам'яті» підтримується виконаннями фольклорних взірців в інтерпретаційному діапазоні від автентичного до трансформаційного. Попри нову стилістику, вони покликані зберігати семантику малої батьківщини як знаку, що виявляється на різних ієрархічних рівнях: інтонаційному (1), лексичному (2), жанровому (3), виконавської манери (4), синкретичної системи лемківського фольклору (5). Остання є узагальненим «знаком», який репрезентує ментальність етнічної групи і творить «лемківський міф».

**Ключові слова:** лемківський фольклор, естрадні інтерпретації, місце пам'яті, «етнокультурний знак».

*Torkoniak Nataliia, Postgraduate Student, Department of Academic and Pop Vocal and Sound Directing, National Academy of Culture and Arts Management*

### **Lemki Folklore as "Ethnocultural Sign" in Modern Pop Interpretations: Conceptual Prerequisites of the Study**

**The purpose of the article** is to substantiate the conceptual prerequisites for the interpretation of Lemki folklore as an "ethnocultural sign" in pop interpretations. **The research methodology** is based on general scientific methods of analysis (historical, semiological, cultural) and generalisation in the context of an interdisciplinary approach, which made it possible to conceptualise the idea of Lemkivshchyna as a "memory place", Lemkiv folklore as an "ethnocultural sign" and to establish a hierarchical system of its reflection in pop interpretations. **The scientific novelty** consists in the interpretation of Lemki folklore as an "ethno-cultural sign", the explanation this concept, certain ideas of socio-cultural concepts in the pop studies field. An author's system of displaying ethnocultural symbolism in pop interpretations is proposed. **Conclusions.** The continuity of Lemkivshchyna phenomenon as a "memory place" is supported by performances of folklore samples in the interpretive range from authentic to transformational. Despite the new stylistics, they are designed to preserve the small homeland semantics as a sign that is manifested at different hierarchical levels: intonation (1), lexical (2), genre (3), performance manner (4), Lemki folklore syncretic system (5). The latter is a generalised "sign" that represents the mentality of the ethnic group and creates the "Lemki myth".

**Key words:** Lemki folklore, pop interpretations, "memory place", "ethnocultural sign".

Актуальність теми дослідження. Сучасний соціокультурний розвиток України потребує особливої уваги до збереження етнічних культур, які є маркерами національної

ментальності. Етнокультурні коди – від найпростіших інтоном до питомих ментальних архетипів як узагальнених, синкретичних знаків, – є важливими репрезентантами етносу.

Лемківський фольклор є однією з найбільш специфічних складових української культури, що відображає прадавні архетипні смисли та активно упродовжується в сучасну музику. Лемківська знаковість в естрадних інтерпретаціях є прикладом «другого життя» одного із найбільш специфічних європейських етнокультурних кодів. Це пісні у виконанні Квітки Цісик, Христини Соловій, Юлії Дошни, Анички, гуртів «Бурдон», «Піккардійська терція», Kozak system та ін. Відтак, осмислення лемківського фольклору як «знаку», створення теоретичного підґрунтя для його вияву в сучасних естрадних інтерпретаціях є актуальною темою музикознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування концептуального підґрунтя потребує вивчення лемківської народної музики (Т. Саварин [10], О. Фабрика-Процька [14], К. Чаплик [15] та ін.). Аналізуючи історіографію лемківської проблематики, О. Фабрика-Процька вирізняє три напрями досліджень: фольклористичний; етнологічний; історико-публіцистичний [14]. На нашу думку, до вказаної класифікації варто додати позицію музикологічного напрямку, до якого увійдуть, у т. ч., праці з естрадознавства, яке є актуальною науковою сферою на сучасному етапі.

Вагому роль у створенні концепції статті відіграли ідеї про «музичний твір як знак» В. Москаленка [8] та знаковості у мистецтві О. Козаренка [5], Е. Тарасті [19] й ін., що беруть початок від семіології Ч. Пірса [20]. Осмислення вказаних позицій уможливило погляд на лемківську музику як на «етнокультурний знак» з можливістю визначення його семантики.

Наступну сферу досліджень складають історична концепція пам'яті П. Нори [9], культурологічна – Я. Ассмана [18], концепція міфу – К. Леві-Строса [6], діалогічності культури – О. Самойленко [11], національної ментальності в музиці – В. Драганчук [2] та ін., які експлікуватимемо з позицій ролі історичної пам'яті лемків у процесі трансформації фольклору в сучасній музиці.

Серед праць з естрадознавства, пов'язаних з трансформацією фольклору у сучасних інтерпретаціях, – праця В. Тормахової [12]. Загалом аналіз досліджень, дотичних до задекларованої проблематики, показав, що лемківський фольклор в сучасних інтерпретаційних версіях потребує вивчення як вагоме явище музичної естради.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні передумови трактування лемківського фольклору як «етнокультурного знаку» в

естрадних інтерпретаціях.

Виклад основного матеріалу. У 1944–1947 роках, внаслідок геополітичного переділу Європи, понад 150 тисяч лемків було депортовано з Польщі та Чехословаччини в УРСР та на північні і західні території ПНР [1]. Тому для самозбереження етнічної групи важливою є колективна пам'ять, яку бачимо крізь призму концепції «місця пам'яті» П. Нори [9]. Зберігаючи пам'ять про локацію прабатьків, етнос береже свою історію. Іншими словами, як це обґрунтував М. Альбвакс [18], – формує колективну ідентичність, активізуючи образи пам'яті, які стають символами ідентичності.

Лемківський фольклор має значення «місця пам'яті» для депортованої етнічної групи. Мала батьківщина, що славилася багатоманітною природою Низьких Бескидів, захищеністю від кочівників, залишилася у пам'яті поколінь як «рай на землі», про який беруть спогоди, й артефакти, які лемки понесли із собою. Так твориться «лемківський міф» у тому розумінні, яке вкладає в поняття міфу К. Леві-Строс [6].

Нагадаємо думку Ф. Колесси про те, що музичний діалект вказаної етнічної групи, у цілому, виявляє риси, спільні для різних регіональних типів української народної музики [4]. Лемківський фольклор виявляє найбільшу схожість з піснями бойків і гуцулів, проте, є більш спокійним, милозвучним. Таку музично-мовну ситуацію можна пояснити, звернувшись до географічних концепцій національної ментальності [16, 223–225], в яких характер етносу та його культура пояснюються специфікою клімату й рельєфу. Лемківщина – територія Низьких Бескидів, переходу до рівнинного ландшафту, локація із багатоманітною природою, що й дає фольклору вказану милозвучність.

Трактування лемківської музики як етнокультурної знаковості в естрадних інтерпретаціях зумовило звернення до семіотики. Відповідно до теорії Ч. Пірса, людина є творцем значень, які виникають, як результат інтерпретації знаків. Більше того, ніщо не є знаком без його інтерпретації як знаку [20]. З таких позицій підходимо до трактування фольклору як «етнокультурного знаку» на різних *структурно-семантичних рівнях вияву етнокультурної знаковості в естрадних інтерпретаціях*. Пропонуємо систему, яка перегукується з ієрархією відображення національної ментальності в музиці В. Драганчук [2].

Перший рівень знаковості –

*інтонаційність*, яка є мікроструктурою музичної мови – «носієм значення» [5, 50]. Аналіз низки пісень показав, що для лемківського фольклору характерна «візерункова» мелодика з секундово-терцієвими ходами навколо ладових устоїв, секвенціями. Наспівно-мелодійна специфіка лемківського фольклору відображає лагідну природу Низьких Бескидів, а відсутність сталих однотипних ходів, мелодичне розмаїття – багатство природи локації. Характерним знаком є квартові ходи між квінтовим та основним тонами. Вони сутнісно відмінні від вигуків степового, фольклору – пом'якшені розспівуванням.

Специфічною рисою лемківської інтонаційності є її ритмічна сторона, центральна фігура якої – синкопа, зворотній пунктир та інші засоби, що привносять загострення, створюють ефект імпровізаційності та підвищують емоційність, у чому вбачаємо відображення етнічного характеру лемків. Серед численних прикладів синкопованості – пісені «Чиє то полечко не оране», «Дам я яловицю», «Під облачком явір похилений», «Кед мі пришла карта» та ін.

Серед інших ознак – співмірність поетичних і музичних інтоном, переважаюча сталість метрики, розповсюдженість тридольності, що С. Грица та Л. Яценко [7] пояснюють впливом західнослов'янського фольклору.

Другий рівень – *лексика*, яку складає ряд музично-мовних компонентів – інтонаційних, ладових, ритмічних та ін. Найбільш архаїчні взірці лемківського фольклору мають ступеневий діапазон від тетраорду до гексахорду, пізніші «розростаються» до октавних мажору і мінору.

На відміну від подніпровського фольклору, лемківський не виявляє особливої протяжності, дробність ритму надає йому рис речитативності, на думку Ф. Колесси, це зближує його із сербо-хорватським й болгарським, проте, із більшою свободою тактової будови. Мелодії укладені, як правило, в мажорній ладовості (іонійський, міксолідійський, інколи лідійський, характерний для польського фольклору), з мінорою поширений дорійський (див.: [4]).

У метро-ритмічній організації музичної мови трапляються коломийка (без коломийкової мелодики) та «дво- або й кількаразове повторення окремих слів чи рядків пісенної строфи, окремих складів чи специфічних вигуків» [7]. Наприклад: «Пішов мій миленький / на воли, на воли...», «Не я ту,

не я ту, натура моя ту...» (зі зб. Ф. Колесси [4]) та ін.

Третій рівень – *жанровість* в її семантичному розмаїтті. Найбільшу групу складають родинно-побутові пісні, дослідники відмічають меншу кількість історико-героїчних, як у Подніпров'ї, натомість – проникнення рис танцювальних жанрів сусідніх народів – мазурки, польки, чардаша [3; 4; 13].

Аналіз жанровості лемківського фольклору демонструє специфічний вид пісень – емігрантські, які ситуативно виникали з життєвих обставин, – «Пливе кача», «Як я з краю виїжджаю» та ін.

Четвертий рівень – *виконавська манера*, характерна для носіїв фольклору, що відображає його специфічні риси сукупністю різноманітних прийомів. Для карпато-бескидського співочого стилю, як і для співу інших західних гілок українства, притаманне виконання «закритим» звуком, наближеним до академічного, на противагу «відкритому» звуку, характерному для степової зони, де спів має можливість вільно литися у просторі.

Інша риса – одноголосність «з епізодичним роздвоєнням на два голоси» [7], переважанням, як і в гуцульській пісенності, традиції сольного співу над хоровим, що пояснюється розкиданістю і взаємовіддаленістю гірських садіб, переважанням індивідуальних господарств тощо, при цьому багатоголосся (приклади наведені Ф. Колесою [4]) більш характерне для весільного жанру, який виконувався великими громадами [7].

Нарешті, уся *синкретична система лемківського фольклору* є узагальненим «знаком», який репрезентує ментальну сферу. Якщо повернутися до теорії Ч. Пірса, то, обираючи між ікон, що позначає предмет чи явище із максимальною схожістю, index, котрий, не маючи схожості з означуваним, безпосередньо привертає до нього увагу, і symbol, що своєю символічною формою побуджує думку про нього [20], то інтерпретації лемківського фольклору в естрадній музиці можемо трактувати як перший і третій види символів: ікон виникає тоді, коли виконання є максимально наближеним до автентичного, натомість symbol – при вагомому рівні трансформації.

Таким чином, інтерпретації є джерелом діалогу між «місцем пам'яті» та його «Над-адресатом» – етнічною групою, «розпорошеною» світом. Він формується із «глибинного» «ностальгічного» діалогу [11, 26] та «вершинного» «мета-історичного», для

якого характерна найбільш загальна смислова адресованість крізь призму категорій «Пам'яті», «Гри» і «Любові», – за концепцією О. Самойленко [11, 25].

Наукова новизна. Запропоновано трактування лемківського фольклору як «етнокультурного знаку» в естрадних інтерпретаціях. Експлікуються поняття «етнокультурний знак», окремі ідеї концепцій «місця пам'яті», структури міфу, семіотики, інтерпретології, фольклористики – у сфері естрадознавства. Пропонується авторська система відображення етнокультурної знаковості в естрадних інтерпретаціях, обґрунтування якої було метою даної статті.

Висновки. Континуальність феномену Лемківщини як «місця пам'яті» однієї із західних етнічних груп українців підтримується виконаннями фольклорних взірців в інтерпретаційному діапазоні від автентичного до трансформаційного. Попри нову стилістику, вони покликані зберігати семантику малої батьківщини як знаку, що виявляється на різних ієрархічних рівнях. В авторській системі відображення структурно-семантичних рівнів етнокультурної знаковості такими шаблями вважаємо: інтонаційність (1), лексику (2), жанровість (3), виконавську манеру (4), синкретичну систему лемківського фольклору (5). Остання є узагальненим «знаком», який репрезентує ментальність етнічної групи і творить «лемківський міф». У застосуванні вказаної системи щодо матеріалів сучасних інтерпретацій лемківського фольклору, виявленні найбільш показових утілень лемківської знаковості вбачаємо перспективи подальших досліджень.

### **Література**

1. Гальчак Б. Лемківський підсумок ХХ століття й перспективи на ХХІ століття. *Наше слово*. № 51. 16.12.2012.
2. Драганчук В. Національна ментальність і рівні її відображення в музиці. *Музикознавчі студії*. Львів, 2008. Вип. 18. С. 11–18. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/9236> (25.03.2024).
3. Етнографічний збірник. Т. ХХІ. Ч. 1 : Галицько-руські народні мелодії / С. Людкевич. Львів : НТШ, 1906. 188 с.
4. Етнографічний збірник. Т. ХХХІХ–ХЛ. Народні пісні з Галицької Лемківщини / Ф. Колесса. Львів : НТШ, 1929. LXXXII, 469 с.
5. Козаренко О. Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку: автореф. дис. ... д-ра мист. : 17.00.03. Київ, 2001. 23 с.
6. Леві-Строс К. Первісне мислення. Київ :

Укр. ц-р духовної культ., 2000. 324 с.

7. Лемківські співанки / М. Соболевський. Від упор. : С. Грица, Л. Ященко. Київ : Муз. Укр., 1967. 320 с. URL : <https://www.pisni.org.ua/articles/99.html> (10.03.2024).

8. Москаленко В. Теоретичний та методичний аспекти музичної інтерпретації : автореф. дис. ... д-ра мист. : 17.00.02. Київ, 1994. 25 с.

9. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : Кліо, 2014. 272 с.

10. Саварин Т. Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному контексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. Львів, 2003. 27 с.

11. Самойленко О. Діалог як музично-культурологічний феномен: методологічні аспекти сучасного музикознавства : автореф. дис. ... д-ра мист. : 17.00.03. Київ, 2003. 36 с.

12. Тормахова В. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез : автореф. дис. ... канд. мист. : 17.00.03. Київ, 2007. 17 с.

13. Українські народні пісні з Лемківщини / О. Гижа, заг. ред. С. Грици. Київ : Наук. думка, 1972. 403 с.

14. Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття : збереження традицій та новаторність : дис... канд. мист. : 17.00.01. Івано-Франківськ, 2008. 290 с.

15. Чаплик К. Трансформація пісенного фольклору лемківських переселенців у Західну Україну (повоєнний період) : дис. ... канд. мист. : 17.00.03. Київ, 2010. 191 с.

16. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Київ : Знання, 2006. 342 с.

17. Assmann J. Communicative and Cultural Memory. Astrid Erll, Ansgar Nünning (Hg.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York, 2008. P. 109–118.

18. Halbwachs M. On Collective Memory / Ed., tr. and intr. by Lewis A Coser. University of Chicago Press, 1992. DOI : <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001> (12.03.2024).

19. Tarasti E. Signs of music: a guide to musical semiotics. *Peirce, Greimas, and music-semiotic analysis*. New York : Mouton de Gruyter, 2002. Pp. 9–26.

20. The Essential Peirce. What Is Sign? *Selected Philosophical Writing Volume II (1893 – 1913) edited by the Peirs Edition Project*. Indiana University Press, 1894. Pp. 4–10.

### **References**

1. Halchak, B. (2012). Lemki Summary of the 20th Century and Prospects for the 21st Century. Our word, 51 [in Ukrainian].
2. Drahanchuk, V. (2008). National Mentality and Levels of its Reflection in Music. *Musicology Studios*, 18, 11–18 [in Ukrainian].
3. Lyudkevich, S. (1906). Ethnographic Collection. T. XXI. Part 1: Galician-Russian folk melodies. Lviv [in Ukrainian].
4. Kolessa, F. (1929). Ethnographic Collection. T. XXXIX-XL. Folk songs from the Galician Lemkiv region: texts and melodies. Lviv [in Ukrainian].



5. Kozarenko, O. (2001). Ukrainian National Musical Language: Genesis and Modern Development Trends. Thesis Abstract. Kyiv [in Ukrainian].
6. Levi-Strauss, K. (2000). Primitive Thinking. Kyiv [in Ukrainian].
7. Sobolevskyi, M. (1967). Lemki Songs. Kyiv [in Ukrainian].
8. Moskalenko, V. (1994). Theoretical and Methodological Aspects of Musical Interpretation. Thesis Abstract. Kyiv [in Ukrainian].
9. Nora, P. (2014). Present, Nation, Memory. Kyiv [in Ukrainian].
10. Savaryn, T. (2003). Lemki Wedding Ritual Songs in Inter-Ethnic Context. Thesis Abstract. Lviv [in Ukrainian].
11. Samoilenko, O. (2003). Dialogue as a Musical and Cultural Phenomenon: Methodological Aspects of Modern Musicology. Thesis Abstract. Kyiv [in Ukrainian].
12. Tormakhova, V. (2007). Ukrainian Pop Music and Folklore: Interpenetration and Synthesis. Thesis Abstract. Kyiv [in Ukrainian].
13. Hyzha, O. (1972). Ukrainian Folk Songs from Lemkivshchyna. Kyiv [in Ukrainian].
14. Fabryka-Prottska, O. (2008). Song Culture of the Lemki of the 20th Century: Preservation of Traditions and Innovation. Candidate Thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
15. Chaplyk, K. (2010). Transformation of Song Folklore of Lemki Settlers in Western Ukraine (Post-War Period). Candidate Thesis. Kyiv [in Ukrainian].
16. Yaniv, V. (2006). Essays on the History of Ukrainian Ethnopsychology. Kyiv [in Ukrainian].
17. Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. Astrid Erll, Ansgar Nünning (Hg.), Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook, 109–118 [in English].
18. Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory / Ed., tr. and intr. by Lewis A Coser. Chicago. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001> [in English].
19. Tarasti, E. (2002). Signs of Music: A Guide to Musical Semiotics. Peirce, Greimas, and music-semiotic analysis, 9–26 [in English].
20. The Essentiel Peirce. What Is Sign? (1894). Selected Philosophical Writing Volume II (1893 – 1913) edited by the Peirs Edition Project, 4–10 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 08.04.2024  
Отримано після доопрацювання 09.05.2024  
Прийнято до друку 20.05.2024*